

Тема на броя: АНТРОПОГЕОМОРФОЛОГИЯ НА ЯПОНИЯ

This issue's topic: ANTHROPO-GEOMORPHOLOGY OF JAPAN

- „Икономическите оазиси” в България
- Интерактивни методи в обучението по география
- Образователни технологии с ИКТ при изучаването на континентите
- Портрети: Жечо Чанков
- Нашият гост: Юри Варошанов - Родина зад хоризонта

ВИДНИ БЪЛГАРСКИ ГЕОГРАФИ

ЮБИЛЕИ

140 ГОДИНИ ОТ РОЖДЕНИЕТО НА АКАД. ПРОФ. Д-Р АНАСТАС ИШИРКОВ

НЕИЗВЕСТНИ ЛИТЕРАТУРНИ ПРОИЗВЕДЕНИЯ НА АНАСТАС ИШИРКОВ

Основоположникът на българската университетска география проф. Анастас Иширков е бил добър поет и разказвач. Фактът е известен и добре осветлен в литературата, посветена на живота и творчеството му. В биографичната книга „Анастас Иширков“ проф. Игнат Пенков отбелязва литературната му дейност и написаните 22 разкази, приказки и стихотворения. „Особено ценни са „Приказка за фрака“, печатана в сп. „Български преглед“, 1895, която е преведена на френски език, и разказът „Планинче“ – в сп. „Мисъл“, 1894, включен в много хрестоматии и списания и преведен на немски език“, пише авторът на единствената биографична книга за Иширков (Пенков 1987:6). Нещо повече – Игнат Пенков счита, че за да бъде изпратен Иширков да следва славянска филология в Лайпциг, са „допринесли големите му литературни интереси и творчеството му“ (Пенков 1987:7).

Литературните занимания на Анастас Иширков са добре проучени и анализирани. В юбилейния „Сборник в чест на проф. Анастас Иширков по случай 35-годишната му професорска дейност“, София, 1933 (Известия на Българското географско дружество, кн. I) е отпечатана сравнително пълна библиография на литературните му трудове (с. XIX–XX), включваща 22 произведения. В същия сборник статия под заглавието „Разказите на Иширков“ публикува литературният критик Владимир Василев (1883–1963), по онова време редактор на списание „Златорог“. Василев е сътрудничил на списание „Мисъл“ със статии за Елин Пелин, Г. П. Стаматов, Иван Вазов, Антон Страшимиров и П. К. Яворов. В ръководеното от него списание „Златорог“ той е публикувал критика само за най-талантливите български автори – П. П. Славейков, Димчо Дебелянов, Йордан Йовков, Николай Лилиев и Елисавета Багряна. Този факт, достатъчно красноречиво говори какъв критик се е заел с анализ на творчеството на Анастас Иширков. Затова ще цитирам само завършека на тази обзорна статия: „...почнал с фактическото предаване на събития и случки, Иширков преминава към реалистическа предметност на изображение, за да стигне до самостоятелни творчески инвенции. И сюжетите, и композицията, и стилът на тия негови разкази разкриват чертите на един талант, за който не е потребно никаква снизходителност или повода на едно чествуване, за да бъдат неговите дела призовани между хубавите постигания на нашата белетристика. ...Неговият път е откривал много художествени далечини. И кой

знае дали, ако не бе се отклонил от него, тази малка статия не би стояла в един съвсем друг сборник – за възхвала на един от най-интересните български белетристи“ (Василев 1933:390).

Все пак литературните занимания на Иширков не са били известни колкото постиженията му в областта на географията. За това свидетелства в своите спомени дъщерята на неговия най-добър приятел – професорът по история Васил Н. Златарски (1866–1935). Креса Златарска пише: „Хумористичните стихове на проф. Иширков, аз изслушвах на времето със снизходителна усмивка – смятах ги не особено блестящ резултат на любителски опити. Напоследък узнах, че той на младини е бил талантлив писател: участвал е в края на 80-те и началото на 90-те години на миналия век в разни наши списания със сполучливи хуморески, весели разкази, фейлетони. Едва по-късно се отдал на географията“ (Златарска 1975:101, бел. 4).

Затова и толкова силно беше удовлетворението ми, когато именно в личния архивен фонд на Васил Н. Златарски открих два броя на хумористичния вестник „Фъркат лист“, в които са поместени осем от публикувани по-долу девет неизвестни литературни произведения на Анастас Иширков.

Квалификацията „неизвестни литературни произведения“ се дава на деветте поместени по-долу стихотворения, разкази и епиграма, защото не са включени в библиографията на литературните трудове на Иширков (Литературни трудове 1933). Затова и са непознати на широката публика и на изследователите на живота и творчеството на Анастас Иширков. Видно е, че те не се отличават с голям обем. За художествените им достойнства трябва да се произнесат литературните критици. Но всички те са излезли изпод литературното перо на проф. Анастас Иширков и трябва да бъдат описани и съхранени.

Стихотворения

Първото неизвестно произведение е малко стихотворение, публикувано в детското списание „Звезда“ през февруари 1897 г. Открито е случайно при издирвания върху псевдонимите на Анастас Иширков. Податки за използването на псевдонима „А. Иш.“ бяха намерени в „Речник на българските псевдоними“ (Богданов 1989:333). След преглед de visu на посочения там източник се установи, че стихотворението не е познато на широката публика:

В черква се пей:
Птичето небесно
не оре, не сей,
не вършей, не сбира,
а храна лесно
винаги намира.
– Камо ли човека
на света венеца
със същи Божи лик
хубав и велик!

А. Иш.

(Публикувано в: сп. „Звезда“, год. IV, 1897, книжка II (февруари), с. 31.)

Останалите четири стихотворения, три разказа и една епиграма са поместени на страниците на хумористичния вестник „Фъркат лист“. Броеве от него са открити единствено в личния архивен фонд на проф. Васил Н. Златарски, съхраняван в Научния архив на БАН. Вестникът е бил оформен ръкописно, илюстриран е с много карикатури

и след това е тиражиран в литографията на Ст. Щърбанов. Открити са два броя. В единия от тях, на първа страница стои дата 7 ноември 1897 г. и тук е означен като **брой 1**. В другия, на трета страница е изписана дата 13 февруари 1898 г. и е означен като **брой 2**.

Второто стихотворение е посветено на периодично провеждащите се срещи на учители:

После толкоз дълги пости
сбираме се пак на гости.
Нек' разтворим днес сърца си
и полета на духа си
пуснем волен да лети.
Нека викнем и запеем
пъстър танец залюлеем
та замята да екти.

Яд и злоба в днешно време
зле подяждат наш'то племе.
Нека ние с дружба, с песен,
сеем в наший край чудесен
харно семе за сговòр.
Хай да пием, хай да пеем,
чувства жежки да излеем
за другарство, за сговòр.

А. Иширков

(НА БАН, ф. 9к, оп. 1, а.е. 2983, брой 1, с. 1.)

В следващото стихотворение личи силната сатирична нотка в творчеството на Иширков, който с ирония обяснява разликата в упражняването на учителската професия „нявга“ и „днес“:

НЯКОГА И ДНЕС

Беше нявга златно време
га учител на колени
смейше ученици да тури.
И със жилавата пръчка
кат' премахне всяка глъчка
целий час да ший потури.

Днес не искат вече мира
а подобно на клавира
целий клас да бръмчи.
Та учителя – поета,
в час не може два куплета
стихове да съчини.

А. И.

(НА БАН, ф. 9к, оп. 1, а.е. 2983, брой 1, с. 3.)

Следващото стихотворение е с любовна тематика. Към момента на написването му Иширков е 29-годишен, не е семеен (каквото остава и до края на живота си) и затова описва любовта метафорично като билка и огън:

ЛЮБОВ

Има нещо на светът
недостъпно за умът.
Не е билка, нито лек,
що го носят отдалек.
А старика белобрад
щом го вкуси става млад.
И юнака мустакат –
весел, бодър и крилат.

Тоз лечител не е нов,
тази билка е любов.

Има нещо на светът
недостъпно за умът.
Не е огън, а гори,
нито болест, пък мори.
Ту разтрисва и огън
те избива нанавън.
Ту приспива и в сънят
гледаш две очи блестят!

Тоз мъчител не е нов,
таз паруха е любов.

А. И.

(НА БАН, ф. 9к, оп. 1, а.е. 2983, брой 1, с. 5.)

Следващото стихотворение отново е с любовна тематика:

Във тоя свят широк
не трябва ум дълбок
за да намерим път
къмто желаний кът
на радостен живот.

Едно добро сърце,
усмихнато лице
познава по инстинкт
любовен огън скрит
в чии гърди пламти.

Сърцето ще тупти
лицето се черви
кога срещнем човек
готов да стори лек
световният ни път.

А. Иширков

(НА БАН, ф. 9к, оп. 1, а.е. 2983, брой 2, с. 1.)

Разкази

На първия от трите неизвестни разказа Иширков слага подзаглавие „Апокриф“, защото в него се говори за изгонването от Рая на първия учител – даскал Езекия:

ВТОРО ИЗГОНВАНЕ ОТ РАЯ (Апокриф)

Дядо Господ като изпъдил Адама от Рая, заради неговата непослушност, домъчняло му да гледа пусти хубавите му градини, а пуснал в него даскал Езекия, като му заръчал да се не взира дип много в Божиите творения, а само кеф да струва. Даскал Езекия бил добър човек, ама като нямало какво да прави, взел да бележи в тефтера си кое дърво по-право расло, кое птиче по-хубаво пяло и на кой извор водата по-буйно текла. Видял това Господ, па се разсърдил и го натирил от Рая, като го проклед: „От сега нататък сѐ учител да бъдеш и наместо Божиите творения да преценяваш, бележки на човешките деца да поставяш. На теб най-малка заплата да дават и главата ти всеки ден от детински шум на тъпан да става!“ И от тогаз тегне върху всички учители клетвата на Езекия, както тегне върху жените клетвата на Ева.

А. И.

(НА БАН, ф. 9к, оп. 1, а.е. 2983, брой 1, с. 2.)

Следващият разказ хронологично е публикуван последен от трите, но смислово има връзка с горния апокриф, затова и му отреждам място тук. Той е единственото неподписано неизвестно литературно произведение на Анастас Иширков, но авторството му не буди съмнение:

НАЙ-СТАРАТА ИСТОРИЯ НА УЧИТЕЛСТВОТО

Когато земята изсъхна и ноевото поколение се бърже размножи, Бог поиска да тури ред между хората, па ги повика при себе си и всеки му работа отреди. Едного направи бакалин, другиго – сапунджия, трети – съдия, четвърти – пълководец, пети – хлебар, с една дума всеки му занаят на ръка даде. Заловиха се мъжете на работа в пазаря, а жените готвят, тачат и шият в домовете. Господ помисли, че работата е турена вече на ред и се оттегли в палатите си да почива.

Но таман го дрямка хванала, чува той на сън, че писък се носи по земята, сепнува се и що да види: един хлапак изял сладките неща, които майка му приготвила за гости и сега ще го разсипе тя от бой, други хубостник хванал немоцната си майка за косата, па тегли ли тегли, а тя пищи, та се къса, на улицата куп деца се бият едно с друго и ще си извадят очите, а майките им не могат да ги разтърват. Господ видял всичко това и веднага черен облак покрил челото му, видял той, че съгрешил: за тези деца трябваше пастир да отреди.

Таман туй мислил Бог и се вайкал, що да прави с тези деца, ето че иде запъхтян мъдрец Езекия и той да иска от Бога своята прехрана.

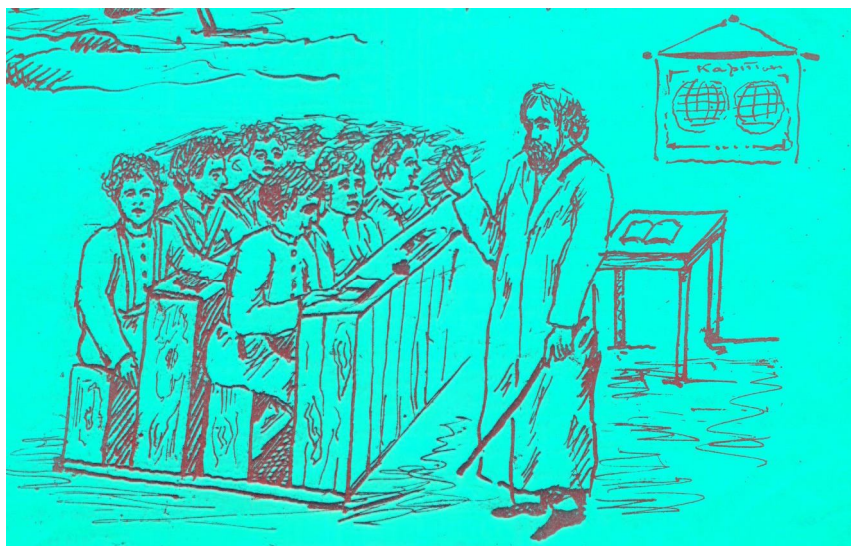
– Къде беше до сега, Езекия, аз раздадох всички занаяти?

– Изучавах тревите по полето, зверовете в гората, рибите под водата, звездите по небето, Господи – отговорил смирено мъдрец Езекия.

– Ех, сега събери децата от улицата, па им разправяй туй, което си изучил, за да мирясат майките им и да не дигат шум по стъгдите¹, та и аз да легна да почина. Твоето име ще бъде **учител**, тази пръчка, която съм откъснал от Рая, ще ти бъде помощница, а парите, които ще ти платят бащите на децата, ще ти служат за прехрана.

(НА БАН, ф. 9к, оп. 1, а.е. 2983, брой 2, с. 4–5.)

¹ Стъгдѝ (остар.) – площад, мегдан. Вж.: Речник на редки, остарели и диалектни думи в литературата ни от XIX и XX век. С., изд. на БАН, 1974, с. 483.

Фиг. 1. Карикатура от брой 2 на „Фъркат лист“, публикувана под разказа „Най-старата история на учителството“. На нея пред картата на света може да се разпознае Анастас Иширков – по онова време учител по география и краснопис в Мъжката гимназия в София. Вероятният ѝ автор е Борис Михайлов, родом от Казанлък, учител по рисуване в същата гимназия.

В последния от трите разказа личат биографични моменти от живота на Анастас Иширков – работата му като учител във Варненската мъжка гимназия (1891–1892), тригодишното му следване в Лайпциг (1892–1895), още три години (1895–1898) работа като третостепенен учител в Първа мъжка гимназия в София (Отчет 1897:50–51; Отчет 1898:104–105), изборът му за доцент във Висшето училище (1898) и семейното му положение.

СЪ 200 ЛЕВА!

Бошко свърши гимназия, стана учител и получи наведнъж 200 лева месечна заплата. За три години спести той три хиляди лева, продаде бащина къща, па отиде в странство да се учи: хем разум да бере, хем по-добра служба отпосле да найде. Учи Бошко три години от сърце, изеди спестени пари и влезе в дългове до шия, па се завърна в България и таман се тъкмеше да стане второстепенен учител, както му беше редът тогази, влезе в сила новият закон за учителите и него назначиха новоназначен учител пак с 200 лева. Тежко стана на Бошка, ала нямаше що да прави – покори се на съдбата и пълен с надежди се готвеше за държавен изпит. Издържа Бошко изпита после три години, па го направиха третостепенен учител и таман дойде време да взема 250 лева на месец, намалиха платите с 20 % и той получи пак 200 лева. Ах, тежко стана на Бошко, ала нямаше що да прави – покори се на съдбата и се готвеше да стане доцент във Висшето училище: хем да бута науката напред, хем повече пари да взема, та дано се задоми. Избраха Бошка за доцент и го прикомандироваха да чете лекции във Висшето училище, ама във ведомостта си остана пак учител с 200 лева и в обществото стар ерген.

А. И.

(НА БАН, ф. 9к, оп. 1, а.е. 2983, брой 1, с. 6.)

Епиграма

На страниците на „Фъркат лист“ бе открита и една епиграма от Анастас Иширков:

На любовта корените са сладки,
но плодовете твърде горчиви.

А. И.

(НА БАН, ф. 9к, оп. 1, а.е. 2983, брой 1, с. 5.)

Всичките произведения тук са подписани така, както ги е подписал Анастас Иширков в съответните източници.

В заключение ще внесе и няколко добавки към библиографията на литературните трудове на Анастас Иширков (Литературни трудове 1933). В нея са пропуснати три публикации на негови стихотворения, а още две са отпечатани след издаването ѝ:

Добавки към литературните трудове на Анастас Иширков

1. *В черква се пей.* – Звездица, IV, 1897, кн. II (февруари), с. 31. *Подпис: А. Иш.*
2. *Стара баба зажумяла.* – В: Към свобода. Стихотворен сборник. Събрал и наредил Г. Б. Варна, издание на Георги Бакалов, 1902, с. 105. *Подпис: Иш-рк–.*
3. *Човекът.* – В: Към свобода. Стихотворен сборник. Събрал и наредил Г. Б. Варна, издание на Георги Бакалов, 1902, с. 108. *Подпис: Иш-рк–.*
4. Елегия. *На останалия ерген-бекяр. По случай годиешът на д-р Ст. Петков на 29.I.1903 г.* – В: Ловеч и Ловчанско. Географско, историческо и културно описание. Кн. 5. С., печ. П. Глушков, 1934, 154–156.

В личния архивен фонд на Васил Н. Златарски (НА БАН, ф. 9к, оп. 1, а.е. 2481, л. 1) е съхранен текстът на стихотворението, отпечатан с типографски букви върху едната страна на лист, който вероятно е бил раздаден на гостите на годиеша на Стефан Петков.

5. *Да бъдеш ректор в днешно време.* – В: Златарска-Тодорова, Креса. Баща ми Васил Златарски. С., Наука и изкуство, 1975, 100–101.

В личният архивен фонд на Васил Н. Златарски (НА БАН, ф. 9к, оп. 1, а.е. 2482, л. 1) е съхранен оригиналът на стихотворението, в ръкопис на самия Анастас Иширков.

Литература

Богданов 1989 – Богданов, Иван. Речник на българските псевдоними. Трето осн. прераб. и доп. изд. С., Д-р Петър Берон, 1989.

Василев 1933 – Василев, Владимир. Разказите на Иширков. – В: Сборник в чест на проф. Анастас Иширков по случай 35-годишната му професорска дейност. (Известия на Българското географско дружество, кн. I.). С., Държ. печ., 1933, 385–390.

Златарска 1975 – Златарска-Тодорова, Креса. Баща ми Васил Златарски. С., Наука и изкуство, 1975.

Литературни трудове 1933 – Литературни трудове [на Анастас Иширков]. – В: Сборник в чест на проф. Анастас Иширков по случай 35-годишната му професорска дейност. (Известия на Българското географско дружество, кн. I.). С., Държ. печ., 1933, XIX–XX.

Отчет 1897 – Отчет на Софийската държавна мъжка гимназия от отварянето ѝ до края на учебната 1896–97 година. С., печ. на Иван Говедаров и С-ие, 1897.

Отчет 1898 – Отчет на Софийската държавна мъжка гимназия за учебната 1897–98 година. Втора година. С., печ. на Иван Говедаров и С-ие, 1898.

Пенков 1989 – Пенков, Игнат. Анастас Иширков. С., УИ „Климент Охридски“, 1987.

Гл. ас. **Пело Михайлов**
Аграрен университет, Пловдив